

Ольга Антонова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут філології
Кафедра слов'янської філології
antonovaolja@gmail.com

УДК 821.163.41-31.09 Шайтінац, У.
<https://doi.org/10.18485/slavistika.2019.23.2.17>
Оригінальні научні рад
прим'яно 03.09.2019.
прихваєно за штампу 10.10.2019.

ФІЛОСОФІЯ ПРИМИРЕННЯ У РОМАНІ «ДУЖЕ СКРОМНІ ДАРИ» УГЛЕШІ ШАЙТІНАЦА

У статті аналізується роман сучасного сербського письменника і драматурга Углеши Шайтінаца «Дуже скромні дари». Зроблена спроба визначити місце цього твору в історії сучасної сербської літератури поч. ХХІ ст. з позиції дослідження літератури, пов'язаної із тематикою дев'яностих років та розпадом Югославії. Припущено, що цей твір може доповнити низку інших творів сучасної сербської літератури, які, торкаючись теми дев'яностих, ілюструє вектор примирення та прийняття історії ХХ ст. Окрема увага приділена тематиці та ідеям твору, мотивам творчості автора, особливостям побудови твору та окремим аспектам інтермедіальності.

Ключові слова: Углеша Шайтінац, епістолярний роман, 90-ті роки, історія, сучасна сербська література.

The article analyzes the novel of the contemporary Serbian writer and playwright Uglješa Šajtinac *Quite Modest Gifts*. An attempt was made to discover the place of this work in the history of contemporary Serbian literature of the early 21st century from the standpoint of literary research related to the topic of the 1990s and the breakup of Yugoslavia. It is suggested that this work can complement a number of other works of contemporary Serbian literature that touch on the topic of the Nineties, illustrating the vector of reconciliation and acceptance of the history of the twentieth century. Particular attention is paid to the subject matter and ideas of the work, the motives of the creativity of the author, features of the construction of the work and aspects of intermedia.

Key words: Uglješa Šajtinac, epistolary novel, diary, 1990s, history, modern Serbian literature.

Потрясіння сербського народу, яке викликав своїм трагічним перебігом розпад Югославії 90-х рр., органічно знайшло своє відображення в мистецтві, і, звичайно ж, у літературі. Як і будь-яка суспільно-політична криза, а не лише індивідуальна, вона акумулює певний ланцюг психологічних станів свідомості. Етапи подолання кризи змінюють один одного – від першого, що повністю заперечує подію і характеризується агресивною поведінкою, до останнього, який веде до примирення (за К. Г. Юнгом). Перший етап переживання травми відбувається, коли подія щойно сталася, а для історичної дистанції ще немає місця. Його характеризує повне заперечення катастрофи, що супроводжується запереченням, агресією та гнівом. Людина ще не в змозі об'єктивно осмислити та збагнути те, що відбулося. Для цього необхідний час. Агресія та гнів – перші маркери втрати того, що колись мало цінність, а також болю та жалю. Наступними етапами є відчуття втрати і відстороненність, за якими йде примирення з ситуацією.

Углеша Шайтінац (р. н. 1971) – один із провідних сучасних сербських письменників нової генерації, романіст, автор оповідань і драматург.

Літературну кар'єру розпочав романами: «Дива природи» («*Čuda prirode*», 1993), «Нада живе на околиці міста» («*Nada stanuje na kraju grada*», 2002), «VOK ON!» («*VOK ON!*», 2007), «Дуже скромні дари» («*Sasvim skromni darovi*», 2011) та ін. Автор драм, серед яких «Хадерсфілд» («*Hudersfeld*», 2005), за яку письменник отримав премію ім. Стерії Поповича за найкращий сучасний драматичний текст. Роман «Дуже скромні дари» (2011) нагородили такими престижними сербськими преміями, як Віталова, за найкращий роман року, премією ім. Бори Станковича у 2011 р. та Європейською літературною премією у 2014 р.

Знаково, що У. Шайтінаца включили до антології молодих сербських авторів «Собачий вік» («*Pseći vek*», 2000), поруч із такими авторами, як Н. Йованович, С. Тешич, Б. Адашевич та М. Спасоевич. Літературознавець А. Єрков наголошує на тому факті, що всі автори «спільної колекції» народилися після 1970 р., а це, на його думку, є межею нової генерації письменників (Tatarenko 2016: 141). Поява зазначених авторів на літературній розі вітрів спонукає молодих авторів кластеруватись, оскільки, незважаючи на різні поетики, їх об'єднує спільне культурологічне підґрунтя (відмінне від попередніх і наступних поколінь). Також їх єднає проблема доказу своєї присутності в літературному процесі і якості творів. «Собачий вік» – збірка, що задовольняє усі потреби: з одного боку, вона збирала шість авторів, які з'явилися на літературній сцені у 90-ті (переважно в журналі «Реџ») і, за словами С. Ілича, ще не встигли «олітературитися» (Bakić).

Водночас, «Дуже скромні дари» – на нашу думку, один із ключових творів письменника. Про це свідчать не лише визнання критиками й отримані нагороди, але й зацікавленість романом за кордоном. Так, твір був перекладений шістьма мовами світу (італійською, угорською, словенською, македонською, болгарською). У 2016 р. він вийшов у видавництві «Темпора» в українському перекладі Катерини Калитко (Шайтінац 2016).

Цей роман – сімейна історія, вписана у форму листування, а саме – діалог двох братів. Роман про Нью-Йорк та воєводинський Банат, у якому крізь випробування долі їхніх мешканців дуже емоційно і захоплююче оповідається про непрості суспільно-історичні питання сербської сучасності. Як слушно зауважив літературознавець М. Вескович: «Дуже скромні дари» не претендують на те, щоби дати вичерпну картину світу, в якому ми живемо, епохи, чи проаналізувати усі аномалії нашого суспільства, натомість вони змальовують кілька типових доль, які розвиваються у тіні турбулентної транзиції» (Весковић 2019: 76). Для цього роману У. Шайтінац обрав епістолярну форму, яка була характерною для доби сентименталізму у XVIII ст. У «Дуже скромних дарах» автор, підлаштовуючись до умов новітньої доби, осучаснює класичний жанр, надає йому нового звучання, адже спілкування відбувається в електронних листах. Зрозуміліша форма діалогу надає роману драматичного характеру і дискретно затіює фабулу етапами розвитку драми, а у синхронії розвитку подій героям протистоять просторова відстань, дистанція між поколіннями, освіта, досвід, ступінь успіху, що вимірюється «об'єктивним» загальним архетипом (Marković 2012: 103).

Молодший брат – Вукашин, талановитий драматург, який вирушає до Америки, а саме до Нью-Йорка на З'їзд драматургів Центрально-Східної Європи. Старший – Живоїн, без вищої освіти, учасник новітніх балканських

воєн 90-х рр., полюбляє перехилити чарку, багато не заробляє і, здається, уже поставив хрест на своєму житті. На основі спільного і відмінного у вихованні, поглядах на світ та сучасну Сербію, сім'ю та покликання, автор майстерно будує фабулу роману. Вукашин та Живоїн – надзвичайно різні. Комунікація крізь континенти, тисячі кілометрів та подорож історією власної сім'ї допоможе їм почути і зрозуміти один одного. У мізансцені діалогу братів – їхні батьки, бабусі і дідусі, сестра і найближчі друзі. Та все ж таки наріжним каменем для братів є ставлення до своїх батьків і родини. Вихований дідусем і бабусею, Живоїн не має жодного пістету до матері та батька: «для мене Дедді та Мати ніколи не були тими, ким вони є для тебе і Гордани. Ніколи не були цілим світом». В його уяві вони лише «дикі та свавільні діти квітів», які стали батьками (Шайтінац 2016: 31). Натомість для молодшого, який виріс із мамою і татом, вони є справжнім уособлення героїзму. Живоїн обожає своїх дідусів і бабусь, які його виростили та привчили читати поезію: «я знав щонайменше половину творчого доробку Воїслава Ліча, кілька творів Пушкіна, включно з поемою «Цигани», і майже усю «Лірику Ітаки» Црнянського» (Ibid: 33).

Брати уособлюють класичний конфлікт поколінь: Живоїн народився у щасливі часи Югославії та зростав у дусі соціалістичного «братерства та єдності», а батьки-хіпі покинули його на виховання патріотичним дідусеві з бабусею; молодший брат народився уже в 70-ті, його юність минала під час великих потрясінь новітньої історії Сербії. Удвох вони – «свідки зміни системи цінностей між поколіннями і їхній діалог представляє спосіб, у який це зіткнення можна подолати» (Radman).

Їхнє ставлення до своєї країни різне, неоднозначне, адже становлення братів відбувалося у часи воєн, криз та квазідемократії дев'яностих. Старший скептично ставиться до Батьківщини, до того, на що вона перетворилась, а саме на – «срану вітчизну» (Шайтінац 2016: 8), а рідний Банат – «печальна канава, багнистий курорт на околиці світових імперій» (Ibid: 19). Йому наділена роль критика та скептика. Він – прагматик без ілюзій та мрій, а його власна самоідентифікація сумна, адже він сам себе детермінує у маргінальному векторі: «Не можу терпіти слабаків! Не можу, бо я сам – один із королів усіх слабаків цього світу» (Ibid: 38).

На противагу йому, молодший брат часто розмірковує про хитросплетіння долі, про причинно-наслідкові зв'язки у житті: «Я запитував себе тоді й зараз запитую, дорогий брате, чим я все це заслужив. Хто обрав саме мене у Сербії, щоб я полетів сюди?» (Ibid: 12). Звісно, Америка – «земля обітована», мрія. Він упевнений у тому, що недостатньо хороший для того, «щоб три тижні вештатися центром світу» (Ibid: 13). Ключова, фундаментальна відмінність між братами артикулюється Живоїном. Це суть, головна ідея та квінтесенція «Дуже скромних дарів», яку можна звести до ідеї пошуку свого місця у світі: «Ти не чоловік, який сидить за кермом «Пікапа», ти – письменник» (Ibid: 36).

Одна із магістральних тем роману – тема еміграції. На нашу думку, вона цілком органічна для історії сербської літератури загалом, адже мотив переселення і на початку ХХІ ст. лишається у ній домінантним. Що ж відмінного привносить автор своїм твором? На думку М. Міркович, позиція автора щодо цього питання – свіжа, а уявлення про життя мігрантів, вихідців із Балкан, а

також враження гостей США представлені нейтрально і демістифіковано. У. Шайтінац дистанціюється від утопічного патріотизму та рекламної ностальгії затятих противників усього американського, що часто характеризує сербських мігрантів. Емігранти У. Шайтінаца не переобтяжені первісними упередженнями, а є людьми, що підтверджують свою ідентичність, прагнучи бути творчими й емоційними. На думку дослідниці, «проблема неприналежності полягає не тільки в розселенні співгромадян, а й небажанні приймати себе вдома на батьківщині, у суспільстві знищених цінностей, а справжню батьківщину і відчуття приналежності можна знайти в зовсім іншій категорії, а саме – у родині» (Mirković 2012: 104). Водночас він змальовує емігрантів, які так і не пристосувалися до північноамериканських реалій та відмовилися приймати нову систему цінностей, як таких собі «гоумсік-невдах», які демонструють цю неприналежність.

Вукашин одночасно розуміє і не розуміє це заокеанське життя, яке так відрізняється він того, до чого він звик. «Я застарий, щоб тут лишатися. Це я той, хто не має де подітись, – не ти» (Ibid: 98), – підсумовує він. Фізична роздвоєність братів символізує їхню характерну відмінність, – зауважує В. Радман, додаючи: «Автор вправно грається із цією проблемою, додаючи своєму тексту цитати на кшталт уривку із вірша «Запізнілий мандрівник», який у контексті роману пропонує роздуми про те, наскільки історія й оточення впливали на долю поколінь, на прогрес одного і декадентство іншого» (Radman).

У «Дуже скромних дарах» автор на перший план виводить щасливі долі емігрантів, попри загальну драматичну складову історії та тягар буденності. Загалом настрої роману переважно позитивний, оптимістичний, що дозволяє нам думати про актуальний вектор примирення із сербською реальністю, що простежується у творчості У. Шайтінаца. Вдало їх ілюструють персонажі Жаре і Майкі – уособлення вдалого еміграційного асимілювання, адже від початку вони відкинули минуле разом зі страхами та міфами своєї батьківщини й обрали майбутнє в новій країні. Саме вони зі своєю життєвою позицією, світосприйняттям стануть провідниками для Вукашина у світі американської культури – маючи за плечима сорок років емігрантського досвіду, вони вирішили будувати своє нове життя та нову ідентичність. Для Майкі суспільство неасимільованих нестерпне, адже вони нікому не потрібні тут, на новій батьківщині, у США, але уже давно не цікаві вдома: «усе звелося до «нас тут ненавидять» і «те, що відбувається, не принесе нічого доброго Сербії» (Шайтінац 2016: 123). Для Жаре головні в житті його сини та дружина. Саме ця сімейна ідилія справить велике враження на головного героя і стане поштовхом для усвідомлення свого місця у житті. В образі емігранта Жаре уособлено інтелігентність та інтелектуальну філософію, що підкріплені любов'ю до літератури та чудовим музичним смаком.

Саме він знайомить Вукашина із твором американського композитора А. Копленда (1900–1990), що був написаний для балету «Весна в Аппалачах» («Appalachian Spring»). Цей своєрідний політичний маніфест – важливий для американської культури твір¹. «Весна в Аппалачах», як й інші роботи цього

¹ Дія відбувається у Західній Пенсильванії часів громадянської війни, а персонажі – бе-

композитора, демонструє образи ідеальної країни – Америки, яка могла би нею бути або ще буде. «Весна» закінчується варіацією гімну шейкерів² «Прості дари» («Simple Gifts»): «Досягнувши справжньої краси, ми не будемо стидатись і підкорюватись» – лейтмотив творчості композитора (Росс 2012). Саме в цьому контексті герой уперше згадує про цей гімн, назва якого стала інспірацією для назви досліджуваного роману. Автор коротко, але влучно характеризує шейкерів: «Дивна секта. Целібат і всиновлення сиріт. Танець і пісня. По суті – суть» (Шайтінац 2016: 127). Через їхній гімн відбувається комунікація із втраченим поколінням, генерацією X: «Бути скромним – дар, Бути вільним – дар / Прийти туди, де маєм бути – дар / Знайдем місце правильне єдине, В долині любові, буде справжнє диво...» (Ibid: 150). Символізм скромних дарів за Шайтінацем слід убачати, на нашу думку, у пошуках себе, свого місця в житті та внутрішньої сили для подолання життєвих перешкод, яку ця знахідка дарує.

Історичне тло роману представлено в кількох площинах. Одна з них – історія їхньої родини, сама по собі велике історичне полотно. Їхній батько – учитель історії, один із їхніх дідусів – учасник народно-визвольної боротьби. Інша площина – це історія реальна. Цікаво, як автор подає відсилки до подій минулого, які, на його думку, безпосередньо чи опосередковано вплинули на сучасну історію Сербії. Один із таких епізодів пов'язаний із Лібертвілем (штат Іллінойс, США). Серб-мігрант, Майкі, вирішує відвезти Вукашина прогулятися знаковим місцем для сербської історії, адже саме тут знайшли останній притулок серби назавжди втраченої країни – Королівства Югославія³. Цей епізод лише підсилює історичні конотації у творі. Схожий на героїно твору «Дивовижний чарівник Країни Оз», Дороті, герой Вукашина, опинившись у чудовому світі Америки, розуміє, що постійно носити зелені окуляри він не схоче. Ставлення до Америки у Вукашина амбівалентне: «за всієї нікчемності життя і тут, і там я усвідомлюю (як сказала б німчура), що життя, може, у нас однаково жалюгідне, але смерть значно убогіша там, ніж тут» (Ibid: 88).

Значущим є ставлення героїв роману до минулого. Парадоксально, але закономірно – брати зближуються і починають говорити про своє життя тільки після того, як доля їх розвела на різні континенти. У їхній розмові про своє дитинство і молодість відкривається історія Сербії, особливо її новітній етап. Сильний, емоційний і автентичний наратив говорить про нещодавно пережитий безпосередній досвід колишньої югославської республіки. У Шайтінац у романі мистецьки вписує хроніку сучасності, у листах якої проговорюються останні десять років ХХ ст. у долі Сербії. «Однак скільки б не відбувалося подій, У. Шайтінаца, передусім, цікавлять наслідки тих турбулентностей, приватна історія особистості та спосіб, у який вона бореться з тими обставинами, у

зімненні американські архетипи, де є Мати, Донька, Громадянин, Молодша Сестра, Утікач та ін.

² Американська християнська секта, відома з ХVІІІ ст. Її прихильники вірять у друге пришествя Христа.

³ Тут розташований монастир Святого Сави, що заснований на початку ХХ ст. під час Великої депресії, і сербське кладовище, на якому поховані члени правління та міністри парламенту Королівства, а у 1970 р. тут було поховано Петра ІІ Караджорджевича, представника династії Карагеоргіїв – останнього короля Югославії.

вирі яких опиняється», – зауважує В. Радман (Radman). Суть розуміння автором місця людини у світі він вкладає у слова молодшого Вукашина: «Срана історія з її великими віхами. Людина мусить виборювати своє право померти за межами великих історичних подій. У спокої та з правом на приватну історію» (Шайтінац 2016: 80). А скептичний світогляд старшого підсумовує дев'яності у сербській історії: «Американські бомбардувальники над головою, російські газові труби під ногами, – ось гарантія прямої дороги в жопу!» (Ibid: 117). Зрештою, новітня історія Сербії й визначила їхню ідентичність.

Інша магістральна тема твору – війна, стає неминучою в їхньому листуванні. Розуміння та ставлення до неї у молодшого брата перебуває у координатах загальнолюдських і сімейних цінностей: «Чи це була якась важлива війна? – запитує він й одразу дає відповідь, – «Нам вона була важливою лише як те, звідки ти мусиш повернутись» (Шайтінац 2016: 22). У цьому романі немає місця для політичних баталій чи патріотичних роздумів. У центрі оповіді доля однієї родини, на яку, як і на долі інших, вплинула війна. Їхній батько, переживши два серцеві напади, у сорок років вийшов на пенсію, а Живоїн у свої 24 роки вирішив, що його життя скінчилось. І є питання, яке ніяк не збагне молодший брат просто тому, що ніколи не мав подібного досвіду: «Як і чому ти вже тоді вирішив, що уже пізно для всього?» (Ibid: 22).

Герої роману У. Шайтінаца не уникають есхатологічних питань, вони знаходяться на тому етапі, коли готові розпочати відверту розмову про важливі речі. Форма листування дозволяє уникнути збентеження та соціальних незручностей. Війна – це те, до чого ніколи не можна бути готовим. Історична дистанція, певно, дозволяє глобальніше переосмислювати важливі події. Однак із часом приходять і примирення, але здобутий досвід назавжди закарбується в пам'яті. Споглядання з позиції часу, що минув, дозволяє уже без свіджих, часто упереджених емоцій, зважено розмірковувати про минуле і побачити, нарешті, перспективу. Зрештою, людина завжди буде прагнути до життя, адже це – найбільша цінність. Без патетики та драми, спокійно проживати день за днем, тому слова Вукашина звучать особливо зворушливо: «люблю тебе і хотів би, щоб ми колись разом приїхали сюди або в якесь інше місце, подалі від предків та історій, і щоб просто гаяли час собі на радість. Просто жили <...> і нічого більше» (Шайтінац 2016: 74). Ця думка повторюється автором кілька разів, звучить з вуст різних персонажів. У свідомість героя Вукашина автор уміщує перевірену істину, а саме – зізнатися собі, що прагнеш простого, наповненого любов'ю до сім'ї, життя: «Дорослі діти, дружина, яка йому вірить, а він вірить їй» (Ibid: 122). У. Шайтінац своєю творчістю демонструє певний відхід від домінантної для сербської ідентичності парадигми «поразка/перемога», відбувається зміщення акцентів на концепти сім'ї та миру. Хоча йому не вдається уникнути потужного впливу песимістичного фаталізму Косовського міфу артикулюючи: «прямуємо туди, куди ніхто не йтиме, щоб загинути на боці задалегідь переможених, щоб дошукатися правди для всіх, а нам уже – що залишиться» (Ibid: 103).

Інтермедіальність характерна для творчості У. Шайтінаца, як і загалом для сучасних сербських письменників. Особливо цікавим у цьому контексті вважаємо цитування гімну шейкерів «Скромні дари», що стало інспірацією автора для назви роману. Також у романі згадують інші, абсолютно невинні музичні

твори. Серед них американський культовий гурт 90-х «Smashing Pumpkins», що працював у напрямі альтернативного року і композиція «1979» з її «безмежною тугою» (Шайтінац 2016: 119). Згадування музичних творів покликані підсилити відчуття та викликати потрібні для відчуття моменту асоціації.

У глибинних рівнях оповіді У. Шайтінаца міститься рефлексія новітньої історії Сербії – «гробниці неприхованих почуттів» (Ibid: 27). У світі трапляється занадто багато подій, і в пам'яті суспільства, світу вони надовго не затримуються. Та, незважаючи на буремність 90-х рр. ХХ ст. на Балканах і їхній широкий розголос у світовій спільноті, усе минає. Спочатку необхідно звикнути, що ти – в епіцентрі подій, а потім збагнути і прийняти той факт, що до тебе знову всім байдуже. У. Шайтінац своє розуміння минулості і відносності озвучує різними персонажами, з якими зустрічається герой. Це й молода словачка, яка зауважує: «зараз у фокусі співпраця із країнами Близького Сходу, з арабськими країнами. Що стосується Балкан, то цей період уже минув» (Ibid: 44). Або американський професор славистики, який починає хизуватися знанням экс-югославської літературної сцени, глибокими дослідженнями боснійської та хорватської літератур, насамкінець, намагаючись принизити героя, закінчує тираду своїми міркуваннями щодо злочинів, учинених сербами. Автор торкається ще одної непростої для сербського суспільства теми кінця ХХ ст., а саме комплексу провини. Ці закиди викликають єдине запитання: «Навіщо?». Мабуть, це чи не найскравіший маркер зміни настрою суспільства, коли нарешті пристрасті вщухли і країна вже одинадцять років крокує шляхом розбудови своєї самостійності і незалежності в атмосфері відносного спокою ХХІ ст., а старі образи в минулому. На цьому тлі особливо цікавими є паралелі з Польщею, що їх проводить один із персонажів роману – поляк: «Я ось католик і мені гідко від того, наскільки сильно тепер поляки не хочуть говорити про Голокост. А от про Катинь – завжди будь ласка!» (Ibid: 95).

У. Шайтінац грається зі зміщеннями акцентів відповідно до загальних трендів, заданих політичною коректністю суспільства початку нового тисячоліття, та іронізує над мінливістю історичних тем, спокійно констатує: «Ми вже не цікаві» (Ibid: 44). Час гоїть усі рани, а на згарищі лишається один попіль: «а тоді згадуєш, що виростав у гармонії та розумінні, що ходив до школи, що мав іще якусь історію, крім історії злочинців та кровожерливості» (Ibid: 28), – згадуючи свій політично-соціальний бекграунд, із жалем роздумує герой та автор.

Зрештою, вустами старшого брата У. Шайтінаца визначає причини, через які їхнє життя ніколи не буде таким, яким воно колись було, а герой готовий залишити Сербію та продовжити своє життя в Америці. Їх символічно десять, як Божих заповідей. Перша з них перебуває у площині часу – Сербія дуже повільно змінюється на краще. Після подій жовтня 2000 р. суспільство охопила зневіра, надії на майбутнє розбилися об жорстоку реальність: «Знову вони все це влаштували! Поліція і криміналітет» (Ibid: 129). Націоналізм, який приніс Сербії тисячі смертей та глобальну кризу, не зник. Коли у ХХІ ст. на дитсадку, за стінами якого «бавляться, вечеряють і виростають», написано «Сербія – для сербів!» (Ibid: 130), то чекати на конструктивні зміни безперспективно. Живоїн після перемерзання на «трьох тижнях війни» не може бути батьком, що також несе на собі частку символізму, адже неможливість продовжити рід, особливо

для сербського патріархального суспільства – болісне питання. Герой не готовий продовжувати грати у стандартні ігри суспільства, коли ставлення до тебе формується винятково за потужністю твоїх зв'язків у векторі поверхневих суджень на кшталт: «насправді він думає, що ми з тих синів, яким не довелося у житті працювати, оскільки їхні батьки їх супроводжували, про все інформували й усім забезпечували» (Ibid: 130). Живоїн готовий лишити все, аби уникнути претензій на майно: «якщо у вас будуть діти, усе, що по праву мало належати мені, нехай належить їм» (Ibid: 131), ця причина й справді є алюзією на десяту заповідь. «Хто буде визначати, як нам жити, – запитує Живоїн словами Кантона і сам відповідає, – «Злі пристрасті, що сповнені надії!» (Ibid: 131). Вочевидь, автор говорить про вісім головних пристрастей, які називають смертними, коли людина перестає усвідомлювати їх та боротися з ними. Серед них гнів, гордіня, марнославство, духовна недбалість, печаль тощо: «Власне, вони вже тут, щодня численніші», іронічно констатує брат героя, споглядаючи сербське суспільство. Він називає Америку ідеальною для себе країною, тому що, називаючи Бога, вони не дають йому імені: «Може, якраз це наш Бог, тих, що не вірять у нього. Чистий атеїзм, це рай для мене!» (Ibid: 131). Цікава амбівалентність цієї причини якраз полягає в тому, що визнання раю і, як протилежності йому, – пекла, автоматично визнає наявність Бога. Герой, на нашу думку, протистоїть засиллю сербського православ'я і його тиску на суспільство. Остання причина ймовірності від'їзду до Америки міститься у суспільній площині. Герою соромно за те, що його оточує, і за те, що він себе вважає частиною цього. Усвідомивши ці причини, Вукашин артикулює ідейну суть усього твору: «Усі ми там, де наше місце» (Ibid: 138). Тим сильнішою є метафора братів, коли, порівнюючи кожен сам себе зі скіфським мудрецем Анархасісом, вони доходять висновку, що інколи додому краще взагалі не повертатись⁴: «Добрий мій брате, непогано було би Анархасісу залишитися назавжди в тих Афінах» (Ibid: 145).

Ніби підсумовуючи, автор розповідає нам про долю їхньої молодшої сестри – представника ще однієї генерації, що за іронією долі стала антропологом, але має лишитися без роботи «Мале місто більше не потребує молодого етнолог-антрополога, оскільки держава, здається, офіційно визнала, що тут нічого ніколи й не було, а тим паче вартісного...» (Ibid: 148), – знову іронізує автор. Вердикт епосі озвучений главою патріархального сімейства, адже цитуючи себе зразка середини 80-х рр. ХХ ст., він зауважує: «Народ – це органічне явище... підйом, пік, надлом, фаза інерції, обскурація... і що зараз ми у фазі обскурації, або, як дехто воліє казати, у постмодерні, а це насправді вгасання, триумф хижацтва та паразитизму!» (Ibid: 148).

Як слушно зауважила літературознавець М. Міркович, «скромна простота» не позбавила складності роману У. Шайтінаца: «обмін дарунками у найвищій символіці, і хоча подарунки досить скромні, але їх більше, ніж достатньо» (Mirković 2012: 105). У. Шайтінац пропонує у своєму романі надію на майбут-

⁴ Як відомо, Анархасіс прожив певний час в Афінах й у своїх роботах ідеалізував «варварські народи». Після повернення додому, за свідченнями Геродота, його було страчено, оскільки скіфи мстяться тим, хто приносить чужі звичаї.

не, відповідно до його філософії, це майбутнє, як і теперішнє, там, де має бути твоє місце, воно лежить у векторі примирення з історією, життям та власною родиною. І хоча навряд чи це майбутнє буде веселим, але поруч із близькими та рідними воно точно буде сповнене любов'ю.

Цитована література

- Весковић, Младен. Српски писци прошлог и садашњег времена. Београд: Албатрос плус, 2019.
- Росс, Алекс. Дальше – шум. Слушая XX век [e-reading.club]. АСТ, Corpus, 2012. <https://www.e-reading.club/book.php?book=1034660>. 20.08.2019.
- Bakić, Piја. «Najmlađi srpski pripovedači» [ilijada.blogspot.net] <http://ilijada.blogspot.com/search/label/Uglješa%20Šajtinac> 20.08.2019.
- Jerkov, Aleksandar. «Kako upokojiti stid» [Вечерње новости]: <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html%3A396038-Aleksandar-Jerkov-Kako-upokojiti-stid>. 20.08.2019.
- Mirković, Milica. «Razmena skromnih darova ili roman na svom mestu». Polja. Časopis za književnost i teoriju № 478, 2012: 103–105.
- Radman, Vesna. «Uglješa Šajtinac: Sasvim skromni darovi» [b92.net] https://www.b92.net/kultura/dokolica.php?nav_category=1069&nav_id=582559 20.08.2109.
- Tatarenko, Ala. «Anthologies of «Young» Prose as a Reflection of the Poetics of New Generations of Serbian Literature in the Early 21st Century». Проблеми слов'язнознавства № 65, 2016: 140–149.

Джерела

Шайтінац, Углеша. Дуже скромні дари. Київ: Темпора, 2016.

Олга Антонова

ФИЛОЗОФИЈА ПОМИРЕЊА У РОМАНУ САСВИМ СКРОМНИ ДАРОВИ УГЉЕШЕ ШАЈТИНЦА

Резиме

У раду је понуђена анализа романа Угљеше Шайтинца Сасвим скромни дарови. Уз сву разноврсност стваралаштва сва дела овог писца ипак прожима општа тема: ради се о осећају прогнаности из онога што ти припада и неприпадности ономе где се налазиш. У роману Сасвим скромни дарови уочавамо то на разним нивоима, почев од теме емиграције и до теме премештања у животном простору. Уз привидну једноставност, овај роман говори о важним стварима, актуализује такве теме као што су историја, а нарочито историја савремене Србије, балкански ратови деведесетих година 20. века, распад Југославије, емиграција, проблем генерација, судбина и место појединца у току догађаја, односи у породици, улога и функција породице у савременом друштву. Овај се роман надовезује на низ књижевних дела савремене српске књижевности чија је тематика повезана са деведесетим годинама 20. века и снажно је обележен духом тог времена. Иронија овог дела, које је написано у облику епистоларног романа новог доба, а наима у форми дописивања путем „рођене браће путем имејла,“ омогућава лакоћу перцепције ауторских идеја.

Кључне речи: Угљеша Шайтинац, епистоларни роман, распад Југославије, деведесете, савремена српска књижевност.